

ПАРАДИГМА ІНКЛЮЗИВНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

PARADIGM OF INCLUSIVE TERRITORIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION REFORM

У статті обґрунтовано концептуальні засади формування науково-прикладної парадигми інклюзивного територіального розвитку, об'єктами якого постають об'єднані територіальні громади (ОТГ) на нові райони, які були утворено в процесі здійснення реформи децентралізації. Її підґрунтям виступають наукові уявлення про сутність дослідницької парадигми як певної моделі, зразка постановки та розв'язання пізнавальних проблем на базі домінуючих на той час досягнень науки. Доведено, що з огляду на специфіку ОТГ та районів як континуальних соціально-просторових утворень, які вирізняються «змішаним» складом населення, різноманіттям ресурсів, функцій, галузевої та соціально-просторової спрямованості інклюзивного розвитку, формування парадигми такого розвитку потребує поєднання територіального та секторального підходів. За результатами дослідження зроблено висновки, окреслено перспективи подальших наукових розвідок за зазначеним напрямом.

Ключові слова: дослідницька парадигма, інклюзивний територіальний розвиток, об'єднані територіальні громади, парадигма інклюзивного територіального розвитку, райони, реформа децентралізації.

The article reveals the prerequisites and essential characteristics of the model of inclusive development of socio-spatial formations. The purpose of the study is to substantiate the conceptual foundations of the formation of a scientific-applied paradigm of inclusive territorial development, the objects of which are UTC and districts that were formed in the process of implementing the decentralization reform. For its implementation, a number of tasks related to the disclosure of the essence and features of the formation of a scientific and practical paradigm of inclusive territorial development were formulated; determination of key demographic characteristics of UTC and districts in the cross-section of oblasts and regions of Ukraine; analysis of available criteria for evaluating the inclusive development of these socio-spatial formations. In particular, it is about the expediency of going beyond such normative criteria for assessing the economic capacity of territorial communities as the area of the territory of the community; population size; the number of students in general secondary education institutions; index of fiscal capacity of the budget; share of local taxes and fees in local budget revenues. This is confirmed by international practice, in particular, the decisions of the 48th World Economic Forum, which presented a new aggregate index of inclusive development, which overcomes the limits of purely economic indicators. The results of the study also indicate the expediency of taking into account the system of economic and socio-demographic indicators in the framework of the definition of the inclusive capacity of UTC and districts, proposed by domestic scientists. The scientific and practical novelty of the conducted research consists in the creative application of world paradigmatic theoretical and methodological provisions to the urgent tasks of conceptualizing the scientific-applied paradigm of inclusive development of UTC and districts as continuous socio-spatial formations. Based on the results of the study, conclusions were drawn, in particular, regarding the positioning of the paradigm of inclusive territorial development as a worldview-institutional-activity model for improving the territorial organization of society. The social purpose of this model is to overcome territorial injustice, eliminate spatial disparities and significant socio-economic differences between the countryside and the city, and improve the well-being of the population. It was noted that further research should be focused on the development of a system of criteria that characterize the inclusive capacity of the UTC and districts of Ukraine, taking into account their specificity and regional affiliation.

Key words: research paradigm, inclusive territorial development, united territorial communities, paradigm of inclusive territorial development, districts, decentralization reform.

УДК [332.12:316.334.2]:338.244.47.021.8 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure75-2>

Павлов О.І.-молодший

аспірант* кафедри економіки промисловості, Одеський національний технологічний університет

Pavlov Oleksandr-Jr

Odesa National Technological University

Постановка проблеми. Передумовою формування нової дослідницької парадигми інклюзивного територіального розвитку є реформа децентралізації, в результаті якої в просторових межах базового та районного рівнів адміністративно-територіального устрою України об'єдналися різні типи поселень, відмінні між собою не тільки за демографічними ознаками, функціями, галузевою та соціально-просторовою спрямованістю інклюзивного розвитку, а й різною підпорядкованістю.

З огляду на це, саме ОТГ та новоутворені райони, що є певним продуктом реформи децентралізації, привертають основну увагу як об'єкти дослідження, навколо яких відбувається процес

формування парадигми інклюзивного територіального розвитку.

Цей розвиток, з одного боку, має об'єктивний характер, та є об'єктно-суб'єктно спрямованим – з іншого. Так громадівський формат реформи децентралізації свідчить про вагомий роль в інклюзивному розвитку ОТГ та районів самоврядних інститутів. Проте не слід ігнорувати того факту, що сама реформа була започаткована рішеннями державних органів влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади різних аспектів дослідницької парадигми обґрунтовано в наукових працях Т. Куна [1], М. Фуко [2], М. Борна [3],

* Науковий керівник – Лагодієнко В. В., д. е. н., професор, завідувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі Одеського національного технологічного університету

I. Лакатоса [4]. Проблематику науково-практичної парадигми взаємодії місцевих органів публічної влади висвітлено в публікації А.Р. Крусян [5]. В.В. Опалько прослідковує зв'язок між парадигмою інклюзивного розвитку та необхідністю подолання соціально-економічної нерівності [6]. О.Л. Попова розкриває доцільність поєднання територіального та галузевого підходів в розвитку сільсько-міських формувань [7]. А. Нікерт розробляє концептуальні основи інклюзивної економічної теорії [8], а В.В. Небрат визначає джерела теорії соціальної справедливості [9]. Теоретико-методологічні основи інклюзивного розвитку регіону в умовах децентралізації обґрунтовано у монографії І.О. Цимбалюк [10]. Науковці Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долішнього доводять, що умовою подолання нерівності, поляризації суспільства, покращення якості життя населення є залученість суб'єктів господарювання, населення, територій до процесу створення суспільних благ [11]. Визначенню шляхів вирішення проблеми територіального вирівнювання в умовах інклюзивного розвитку присвячено статтю В.П. Решетило [12].

Незважаючи на доволі значну чисельність різноманітних публікацій з досліджуваної проблеми, її специфіка, що пов'язана з формуванням парадигми інклюзивного територіального розвитку, потребує для її розв'язання комплексного територіально-секторального підходу й критичного аналізу реформи децентралізації та оцінки її наслідків для формування соціально-просторової інклюзивності.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад формування парадигми інклюзивного територіального розвитку, який уособлений ОТГ та районами, утвореними в Україні в процесі здійснення реформи

децентралізації. Для її досягнення сформульовано такі завдання: на основі здобутків сучасної науки розкрити сутність та особливості формування науково-практичної парадигми інклюзивного територіального розвитку; навести демографічні характеристики ОТГ та районів у розрізі областей та регіонів України; проаналізувати наявні критерії оцінки інклюзивного розвитку соціально-просторових утворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація завдань дослідження потребує в першу чергу адаптації класичної дослідницької парадигми до специфіки формування науково-прикладної парадигми інклюзивного територіального розвитку з урахуванням мети децентралізації публічної влади та управління.

Парадигма, за Т. Куном [1, с. 11], – це наукові досягнення, визнані всіма членами наукового співтовариства, модель постановки проблем та їх вирішення. З огляду на таке розуміння науково-дослідницької парадигми, її інклюзивний територіальний аналог, який наразі перебуває на стадії свого формування, потребує творчого використання зазначених положень.

Для більш повного розуміння сутності цього феномену наведемо думки й інших науковців, які отримали визнання світової наукової спільноти (табл. 1).

Наукові положення, що містяться в таблиці 1, доводять поступальний та еволюційний характер формування та зміни системного уявлення про сутність та порядок світоустрою з урахуванням домінування певної моделі постановки та розв'язання теоретичних та прикладних проблем. Тобто становленню домінуючої в науці парадигми передують процедура теоретичного осягнення природи нових явищ та процесів. Потреба в цьому виникає не спонтанно, а є наслідком

Таблиця 1

Найбільш характерні тлумачення дослідницької парадигми

Автор	Концепт	Визначення концепту
Kuhn T. [1]	Наукова парадигма	Парадигма – це наукові досягнення, визнані всіма членами наукового співтовариства, модель постановки проблем та їх вирішення
Foucault M. [2]	Епістема	Виникнення та розвиток теорій і гіпотез визначається історично змінними призмами (епістемами) бачення природних та соціальних явищ
Born M. [3]	Стиль мислення	Стиль мислення – загальні тенденції думки, які змінюються дуже повільно й утворюють певні філософські періоди з характерними для них ідеями в усіх галузях людської діяльності
Lakatos I. [4]	Науково-дослідницька програма	Науково-дослідницька програма – низка модифікованих теорій, в основі яких лежать загальні вихідні принципи. Вона містить «жорстке ядро», яке визнають неспростовним і до якого належать філософські принципи, та «захисний пояс», або ділянка «негативної евристики», яку складають допоміжні гіпотези, що знімають протиріччя, а також «позитивну евристику» – звід методологічних правил, які засвідчують перспективність чи безперспективність подальших досліджень. Перспективна (прогресуюча) програма повинна успішно передбачати нові факти, а її теоретичний приріст – перевищувати емпіричний. Вітиснення однієї програми іншою відбувається в результаті наукової революції

Джерело: складено автором

неактуальності поточного стану знань, що підтверджується їх нездатністю пояснювати картину світу, що змінюється. Проте такий кризовий стан усталеної системи знань має бути доведений за допомогою інформаційно-аналітичної діяльності. Для набуття новою парадигмою ознак наукової революційності застосовується відповідна методологія як певний науковий підхід щодо визначення способів формування нової системи знань, яка з часом має не тільки отримати визнання з боку наукової спільноти, а й знайти підтвердження на практиці як справді нова когнітивна модель.

Наразі з'ясуємо наскільки виправданим є позиціювання системи нових знань, що формуються на ниві реформи децентралізації, як парадигми інклюзивного територіального розвитку.

Принаймні є всі підстави стверджувати, що в цьому напрямі вітчизняними науковцями здійснено певні напрацювання.

Так за версією В.В. Опалько, модель інклюзивного розвитку як така має складатися з трьох блоків-концепцій: системного (інклюзивна політика, освіта, управлінські суб'єкти, інклюзивне середовище, інклюзивні практики); інституційного (якісна інфраструктура, інклюзивні інституції на всіх рівнях, антидискримінаційні заходи); діяльнісного (діяльність людини, спрямована на становлення його інклюзивної свідомості, інклюзивної поведінки і розвитку особистості) [6, с. 69].

А.Р. Крусян «наповнює» науково-практичну парадигму взаємодії місцевих органів публічної влади в умовах децентралізації теоретичними положеннями щодо співвідношення державних, національних, місцевих інтересів, розмежування компетенції місцевих органів публічної влади тощо з метою утвердження та розвитку України як демократичної, децентралізованої, унітарної держави [5, с. 94].

В.П. Решетило акцентує увагу на тому, що реформа децентралізації має сприяти подоланню диспропорційності соціально-економічного простору, зменшенню між- та внутрішньо регіональної асиметрії. Аналізуючи наслідки реформи децентралізації науковець зазначає, що з позицій інклюзивного розвитку, інститут ОТГ, що формується в країні, в більшості випадків не забезпечує широкої участі громадян у процесах життєдіяльності територіальних громад та управління ними, не формує ефективних механізмів виробництва і розподілу доходів, і зокрема бюджетних коштів, не призводить до ефективного вирішення проблем підвищення якості життя населення регіонів, особливо сільських [12, с. 77, 79].

О.В. Попова підкреслює, що в результаті утворення ОТГ фактично формуються місько-сільські континууми, з формальної точки зору відбувається конвергенція міста і села. Проте, на її думку, розвитку місько-сільських формувань заважає

превалювання суто територіально орієнтованого підходу при створенні ОТГ [7].

Ідентифікації ОТГ та новоутворених районів як сільсько-міських агломерацій присвячено публікації І.О. Павлової [13; 14]. Виправданість застосування такого новаторського підходу підтверджується публікаціями С.М. Дідуха [15] та інших вчених. Концентрація в цьому підході уваги на необхідності поєднання аграрної та руральної складових інклюзивного розвитку цих сільсько-міських агломераційних утворень є цілком виправданою з огляду на значну частку у їх складі сільського населення, наявні природні ресурси та сталі традиції аграрного господарювання на сільських територіях, які в процесі реформи децентралізації перетворилися на континуальний сільсько-міський простір. В цьому сенсі для запровадження моделі інклюзивного територіального розвитку доцільно використовувати такі маркетингові інструменти як брендинг та імідж сільських територій [16; 17].

Територіально-секторальний підхід до оцінки інклюзивного розвитку відповідає світовій практиці, яка знайшла своє закріплення у рішеннях міжнародних наукових форумів та організацій.

В «Територіальному порядку денному 2030», прийнятому 1 грудня 2020 року на неформальній зустрічі міністрів, відповідальних за територіальну єдність та/або територіальний розвиток, організованої Німеччиною, наголошується на прагненні сприяти інклюзивному та сталому майбутньому для всіх місць і допомогти досягти Цілей сталого розвитку в Європі [18].

В одному з програмних документів Європейського Союзу «Європа 2020» однією з цілей його діяльності визначено досягнення зростання на засадах знань, сталості та інклюзивності, створення економіки з високим рівнем зайнятості для забезпечення соціальної та територіальної згуртованості. При цьому зайнятість повинна забезпечуватися з врахуванням потреб та індивідуальних здібностей, ефективного використання потенціалу громад, їх професійних можливостей тощо [19, с. 3].

Наведений аналіз стану формування парадигми інклюзивного територіального розвитку в контексті реформи децентралізації та світової практики актуалізує приділення уваги практиці саме ОТГ та районів.

Зазначимо, що в Україні функціонують 1438 ОТГ та 119 районів. Серед ОТГ переважають сільські громади – 626 одиниць (43,5%), 432 (30,0%) є селищними, 380 (26,5%) – міськими. Розподіл ОТГ за регіонами України подано в таблиці 2.

Дані, що наведено в таблиці 2, свідчать про те, що майже половина ОТГ є сільськими, а їх найменший відсоток припадає на області Північного регіону. Відповідно в цьому ж регіоні, а також у Східному найбільшою є частка міських ОТГ.

Таблиця 2

Кількісний розподіл різних типів територіальних громад України за областями та регіонами

Область	Кількість територіальних громад (відсоток)			
	Всього	Сільських	Селищних	Міських
Сумська	51	21(41,2)	15 (29,4)	15 (29,4)
Харківська	56	13 (23,3)	26 (46,4)	17 (30,3)
Чернігівська	57	17 (29,8)	24 (42,1)	16 (28,1)
По Північному регіону	164	51(31,1)	65 (39,6)	48 (29,3)
Дніпропетровська	86	41 (47,7)	25 (29,1)	20 (23,2)
Донецька	46	9 (19,6)	12 (26,1)	25 (54,3)
Запорізька	67	36 (53,7)	17 (25,4)	14 (20,9)
Луганська	26	5 (19,3)	12 (46,1)	9 (34,6)
По Східному регіону	225	91 (40,4)	66 (26,4)	68 (30,2)
Миколаївська	52	29 (55,8)	14 (26,9)	9 (17,3)
Одеська	91	47 (51,6)	25 (27,5)	19 (20,9)
Херсонська	49	23 (46,9)	17 (34,7)	9 (18,4)
По Південному регіону	192	99 (51,6)	56 (29,2)	37 (19,2)
Волинська	54	25 (46,8)	18 (33,3)	11 (20,4)
Закарпатська	64	35 (54,7)	18 (28,1)	11 (17,2)
Івано-Франківська	62	24 (38,7)	23 (37,1)	15 (24,5)
Львівська	73	18 (24,6)	16 (22,0)	39 (53,4)
Рівненська	64	40 (62,5)	13 (20,3)	11 (17,2)
Тернопільська	55	21 (38,2)	16 (29,1)	18 (32,7)
Чернівецька	52	34 (65,4)	7 (13,5)	11 (21,1)
По Західному регіону	424	197 (46,5)	111 (26,2)	116 (27,3)
Вінницька	63	23 (36,5)	22 (34,9)	18 (28,6)
Житомирська	66	33 (50,0)	21 (31,8)	11 (17,2)
Київська	69	22 (31,9)	23 (33,3)	24 (34,8)
Кіровоградська	49	21 (42,8)	16 (32,6)	12 (24,6)
Полтавська	60	24 (40,0)	20 (33,3)	16 (26,7)
Хмельницька	60	25 (41,7)	22 (36,7)	13 (21,6)
Черкаська	66	40 (60,6)	10 (15,2)	16 (24,6)
По Центральному регіону	433	188 (43,4)	134 (30,9)	111 (25,7)
По Україні в цілому	1438	626 (43,5)	432 (30,0)	380 (26,5)

Джерело: складено автором на основі даних державної статистики України

Врахування нерівнозначного розподілу різного типу ОТГ за областями та регіонами сприятиме покращенню ефективності діяльності державних та самоврядних інститутів в реалізації завдань інклюзивного територіального розвитку.

Формування континуально-конвергентного інклюзивного просторового середовища значною мірою залежить від врахування наявних пропорцій міського та сільського населення як ОТГ, так і районів (табл. 3).

Наведена в таблиці 3 інформація засвідчує наявність значної частки громад з переважанням у її складі сільського населення. Лише 9, 7% з них характеризуються збалансованим складом сільського та міського населення.

Серед районів ці показники є більш менш пропорційними за рахунок того, що серед адмі-

ністративних центрів нових районів – чимала частка великих міст, включаючи усі обласні центри.

Найбільший відсоток сільського населення припадає на ОТГ Західного та Центрального регіонів та райони Західного та Південного регіонів.

При оцінці стану ОТГ та районів на предмет їх відповідності системним характеристикам соціально-просторової інклюзивності, слід, по-перше, враховувати незначний час їх пореформеного функціонування, по-друге, військовий стан, в якому перебуває Україна. Зокрема під тимчасовою окупацією перебувають 326 ОТГ дев'яти областей, що складає 22,6% від їх загальної кількості [20, с. 25].

Оцінка інклюзивності ОТГ та районів потребує пошуку нових критеріїв її визначення, оскільки існуючі критерії оцінки спроможності територіальних

Співвідношення міського та сільського населення ОТГ та районів України у розрізі регіонів

Регіон: у його складі всього районів; ОТГ	Кількість та (частка) районів			Кількість та (частка) ОТГ		
	З перева- жанням міського населення	З перева- жанням сільського населення	Зі збалансо- ваним складом населення	З перева- жанням міського населення	З перева- жанням сільського населення	Зі збалансова- ним складом населення
Північний: 17; 164	11 (64,7)	3 (17,65)	3 (17,65)	43 (26,2)	94 (57,3)	27 (16,5)
Східний: 21; 225	17 (81,0)	1 (4,7)	3 (14,3)	68 (30,3)	136 (60,4)	21 (9,3)
Південний: 16; 192	7 (43,7)	8 (50,0)	1 (6,3)	51 (26,5)	123 (64,1)	18 (9,4)
Західний: 33; 424	7 (21,3)	18 (54,5)	8 (24,2)	46 (10,8)	340 (80,2)	38 (9,0)
Центральний: 32; 433	15 (46,9)	8 (25,0)	9 (28,1)	90 (20,8)	308 (71,1)	35 (8,1)
В цілому по Україні: 119; 1438	57 (47,9)	38 (31,9)	24 (20,2)	298 (20,7)	1001 (69,6)	139 (9,7)

Джерело: складено автором на основі даних державної статистики України

громад, а саме – площа території громади; чисельність населення; чисельність учнів у закладах загальної середньої освіти; індекс податко-спроможності бюджету; частка місцевих податків та зборів у доходах місцевого бюджету [21] не є вичерпними.

В науковій літературі для цього використовується термін «інклюзивна спроможність». З метою встановлення ступеня інклюзивної спроможності сільсько-міських агломерацій використовуються такі ознаки: центричність агломерацій; розмір їх площі; кількість районів, ОТГ, населених пунктів, населення; демографічне навантаження на один район, ОТГ, місто; функціональність; галузева та соціально-просторова спрямованість розвитку [14, с. 73].

Введення у науковий обіг терміну «інклюзивна спроможність» виглядає цілком виправданим на тлі висновків 48-го Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), на якому було представлено систему оцінки економічного розвитку країн, за якою визначається індекс інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index 2018). Новий агрегований індекс інклюзивного розвитку запропоновано розраховувати на основі 12 показників, об'єднаних в три групи. До них включені: зростання і розвиток (зростання ВВП, зайнятості, продуктивності праці, очікуваної тривалості життя); інклюзивність (медіанний дохід домо-господарств, рівень бідності та розшарування суспільства); наступність поколінь і стійкість (рівень заощаджень, демографічного навантаження, державного боргу і забруднення навколишнього середовища) [22].

За результатами рейтингу країн за індексом інклюзивності було виявлено суттєві відмінності між розумінням бідності та нерівності в різних типах країн. Так, деякі країни із розвинутими економіками за кількісним показником в індексі інклюзивного розвитку мають нижчі позиції, ніж країни з економіками, що розвиваються, а саме Латвія, Угорщина, Азербайджан і Литва.

Враховуючи набуття територіальним розвитком в просторових межах ОТГ та районів ознак сполученого сільсько-міського розвитку, для досягнення його інклюзивності на рівні сільської та міської підсистем суспільства необхідно подолати різницю, яка склалася не на користь першої з них: у соціальній (-16,3%) та економічній (-10,5%) сферах [23].

Висновки із проведеного дослідження. В основу концептуальних засад науково-прикладної парадигми інклюзивного територіального розвитку покладено розуміння дослідницької парадигми як: моделі формулювання проблем та обґрунтування шляхів їх вирішення (Т. Кун); епістемі – розумової своєрідності пізнавальних установок певного історичного часу (М. Фуко), стилю мислення – усталених, домінуючих тенденцій прояву наукової думки (М. Борн), певної наукової програми, що еволюціонує разом з розвитком знань (І. Лакатос).

Обґрунтовано необхідність поєднання в процесі формування науково-прикладної парадигми інклюзивного розвитку ОТГ та районів, як континуальних соціально-просторових утворень, територіального та секторального підходів.

Науково-прикладна парадигма інклюзивного територіального розвитку постає як світоглядно-інституціонально-діяльнісна модель удосконалення територіальної організації суспільства, основи якої закладено реформуванням базового та районного рівнів адміністративно-територіального устрою України. Суспільним призначенням цієї моделі є подолання територіальної несправедливості, усунення просторових диспропорцій та суттєвих соціально-економічних відмінностей між селом і містом, покращення добробуту населення.

З огляду на склад населення, наявні ресурси, сталі традиції господарської діяльності, в просторових межах ОТГ та районів можна спрогнозувати переважно аграрну галузеву та руральну соціально-просторову спрямованість їх інклюзивного розвитку.

Доведено доцільність визначення не тільки критеріїв фінансово-економічної, а й інклюзивної спроможності новоутворених ОТГ та районів. Саме з цим пов'язані перспективи подальших наукових досліджень за зазначеним напрямом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kuhn T. The Structure of Scientific Revolutios. Cnicago: University Press, 1962. 222 p.
2. Foucault M. The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences. URL: https://monoskop.org/images/a/a2/Foucault_Michel_The_Order_of_Things_1994.pdf
3. Born M. Physics in My Generation. Springer New York, 1969. 172 p.
4. Lakatos I. Criticism and the Growth of Knowledge. Cambridge: CUP, 1970. P. 91–195.
5. Крусян, А.Р. Науково-практична парадигма взаємодії місцевих органів публічної влади в умовах децентралізації в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. Випуск 6 (18). С. 79–97. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-79-97](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-79-97)
6. Опалько В.В. Соціально-економічна нерівномірність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 38-2. С. 63–69.
7. Попова О. 13 квітня 2018 року. Село дрейфує. URL: https://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/18044.016.pdf
8. Niekerk A. van. A conceptual framework for inclusive economics. *South African Journal of Economic and Management Sciences*. 2019. Vol. 22 (1). DOI: <http://dx.doi.org/10.4102/sajems.v22i1.2915>
9. Небрат В.В. Українські джерела теорії просторової справедливості. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Випуск 53. С. 9–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.009>
10. Цимбалюк І.О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 336 с.
11. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози: наукове видання [наук. ред. С. Л. Шульц]; Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2020. 106 с.
12. Решетило В.П. Проблеми територіального вирівнювання в умовах інклюзивного розвитку. *Комунальне господарство міст*. 2020. Том 2. Випуск 155. С. 75–82. DOI 10.33042/2522-1809-2020-2-155-75-82
13. Павлова І.О. Соціальна згуртованість: інклюзивний сільсько-міський агломераційний контекст. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні науки». 2023. Випуск 2 (108). С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-2-6>.
14. Павлова І.О. Типологічні ознаки сільсько-міських агломерацій України як маркери їх інклюзивної спроможності. *Інфраструктура ринку*. 2023.

Випуск 71. С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-13>

15. Дідух С.М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України: монографія. Одеса : Астропринт, 2020. 336 с.
16. Павлов О.І., Павлова І.О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 288 с.
17. Павлов О.І. Імідж сільських територій як об'єкт маркетингу. *Економіка харчової промисловості*. 2014. Випуск 4. С. 42–47.
18. erritorial Agenda 2030 – A future for all places. Brochures Date: 15 march 2021. 32 p.
19. EUROPE 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. European Commission. Brussels, 2010. 32 p.
20. Мацюк І. Аналіз можливостей інклюзивного розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. Випуск 1 (33). С. 19–27. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-19-27>.
21. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
22. The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights. World Economic Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (дата звернення: 13.11.2023).
23. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: I квартал 2018 р. – II квартал 2020 р. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (дата звернення: 16.11.2023).

REFERENCES:

1. Kuhn T. (1962) The Structure of Scientific Revolutios. Cnicago: University Press. 222 p.
2. Foucault M. The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences. Available at: https://monoskop.org/images/a/a2/Foucault_Michel_The_Order_of_Things_1994.pdf
3. Born M. (1969) Physics in My Generation. Springer New York. 172 p.
4. Lakatos I. (1970) Criticism and the Growth of Knowledge. Cambridge: CUP. P. 91–195.
5. Kрусian, A.R. (2021) Naukovo-praktychna paradyhma vzaieמודii mistsevykh orhaniv publichnoi vlady v umovakh detsentralizatsii v Ukraini [Scientific and practical paradigm of interaction of local public authorities in the conditions of decentralization in Ukraine]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, vol. 6 (18), pp. 79–97. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-79-97](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-79-97) (accessed November 15, 2023).
6. Opalko V.V. (2019) Sotsialno-ekonomichna nerivnomirnist i formuvannia novoi paradyhmy inkluzyvnoho rozvytku v Ukraini [Socio-economic inequality and the formation of a new paradigm of inclusive deve-

lopment in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 38-2, pp. 63–69.

7. Popova O. (2018) Selo dreifuie [The village is drifting]. Available at: https://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/18044.016.pdf (accessed November 16, 2023).

8. Niekerk A. van. (2019) A conceptual framework for inclusive economics. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, Vol. 22 (1). DOI: <http://dx.doi.org/10.4102/sajems.v22i1.2915>

9. Nebrat V.V. (2020) Ukrainski dzherela teorii prostorovoї spravedyvosti [Ukrainian sources of the theory of spatial justice]. *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy – History of national economy and economic thought of Ukraine*, vol. 53, pp. 9–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.009>. (accessed November 16, 2023).

10. Tsymbaliuk I.O. (2019) *Inklyuzyvnyi rozvytok rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Inclusive development of the region under conditions of financial decentralization: theory, methodology, practice]: monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk. (in Ukrainian)

11. Shults S.L. (ed.) (2020) *Ekskliuzyvnist rehulivuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv: sutnist, proiavy ta zahrozy* [Exclusivity of regulation of socio-economic development of regions: essence, manifestations and threats: scientific edition]: naukove vydannia. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». (in Ukrainian)

12. Reshetylo V.P. (2020) Problemy terytorialnoho vyvniuvannia v umovakh inklyuzyvnoho rozvytku [Problems of territorial equalization in conditions of inclusive development.]. *Komunalne hospodarstvo mist – Communal management of cities*, T. 2, vol. 155, pp. 75–82. DOI 10.33042/2522-1809-2020-2-155-75-82. (accessed November 15, 2023).

13. Pavlova I.O. (2023) Sotsialna zghurtovanist: iklyuzyvnyi silsko-misky ahlomeratsiinyi kontekst [Social cohesion: inclusive rural-urban agglomeration context]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii «Economichni nauky» – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series "Economic Sciences"*, vol. 2 (108), pp. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-2-6>. (accessed November 16, 2023).

14. Pavlova I.O. (2023) Typolohichni oznaky silsko-miskykh ahlomeratsii Ukrainy yak markery yikh inklyuzyvnoi spromozhnosti [Typological features of rural-urban agglomerations of Ukraine as markers of their inclusive capacity]. *Market infrastructure – Infrastruktura*

rynku, vol. 72, pp. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-13> (accessed November 16, 2023).

15. Didukh S.M. (2020) Inklyuzyvnyi rozvytok ahroprodovolchyykh vertykalno-intehrovanykh kompanii Ukrainy: monohrafiia [Inclusive development of agro-food vertically integrated companies of Ukraine: monograph]. Odesa: Astroprint. (in Ukrainian)

16. Pavlov O.I., Pavlova I.O. (2019) *Ruralistychni zasady brendynhu silskykh terytorii Pivdennoho rehionu Ukrainy : monohrafiia* [Rural principles of branding of rural areas of the Southern region of Ukraine: monograph]. Odesa: Astroprint. (in Ukrainian)

17. Pavlov O.I. (2014) Imidzh silskykh terytorii yak ob'ekt marketynhu [The image of rural areas as an object of marketing]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti – Economics of the food industry*, vol. 4, pp. 42–47 (accessed November 15, 2023).

18. Territorial Agenda 2030 – A future for all places. Brochures Date: 15 march 2021. 32 p.

19. EUROPE 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. European Commission. Brussels, 2010. 32 p.

20. Masiuk I. Analiz mozhyvostei inklyuzyvnoho rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu [Analysis of the possibilities of inclusive development of territorial communities in the conditions of martial law]. *Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic journal of Volyn National University named after Lesya Ukrainka*, vol. 1 (33), pp. 19–27. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-01-19-27> (accessed November 15, 2023).

21. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [About the approval of the Methodology for the formation of capable territorial communities]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 kvitnia 2015 r. No. 214. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>

22. The Inclusive Development Index 2018 Summary and Data Highlights. World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf (accessed November 13, 2023).

23. Inklyuzyvnyi silsky rozvytok v Ukraini: I kvartal 2018 r. – II kvartal 2020 r. [Inclusive rural development in Ukraine: 1st quarter of 2018 – 2nd quarter of 2020]. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2020/11.pdf> (accessed November 16, 2023).